

RANA KOMUNIKACIJA I JEZIČNI RAZVOJ: INTERDISCIPLINARNI PRISTUP

MELITA KOVAČEVIĆ

UDK: 376.36

¹ Odsjek za logopediju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

U tekstu se raspravlja o tradicionalnim pristupima navedenih područja rane komunikacije i jezičnog razvoja te se daje kratki uvid u povijesni razvoj područja. Razvoj suvremenih tehnologija, razvoj znanosti i poboljšanje životnih uvjeta dovodi do izražene potrebe za interdisciplinarnim pristupom koji dovodi do kvalitetnog pomaka u znanosti i praksi, ali i koji nužno zahtijeva prilagodljivost i drugačije obrazovanje stručnjaka svakog pojedinog područja. Analizom preduvjeta i razloga koji su doveli do drugačijih pristupa te raspravom o postojećim i mogućim posljedicama interdisciplinarnosti, ovaj uvodni tekst uvodi čitatelja u niz izrazito raznorodnih članaka čije zajedničko obilježje čine istraživanja u ranom čovjekovom razvoju s naglaskom na komunikacijsko-jezični razvoj.

Ključne riječi: rana komunikacija, jezični razvoj, interdisciplinarnost

Područje rane komunikacije i jezičnog razvoja tradicionalno su bila područja za koja se unaprijed znalo kojoj struci pripadaju. Komunikacijom djece u ranoj dobi bavili su se psiholozi, jezičnim razvojem lingvisti, a ako je bilo riječi o poremećajima u ranom jezičnom razvoju, na scenu su stupali logopedi. Pri tome se uglavnom tim područjima prilazilo na vrlo pojednostavljen način, prvenstveno određujući njihov značaj za upravo taj segment čovjekova razvoj bez naglašavanja isprepletenosti s drugim aspektima razvoja ili ne naglašavajući njihov utjecaj na razvoj tijekom kasnijeg života. Postojala je i neusuglašenost u nazivlju, koja je postajala tim veća poteškoća ako nije postojala svijest o različitosti pojmovlja.

Pogledajmo na trenutak što nam o ovim područjima kazuju razni rječnici, pojmovnici i enciklopedije. U Psihologijskom rječniku (Petz, 1992) *komunikacija* se jedino tumači kao proces odašiljanja, prenošenja i primanja poruka. *Jezič* se u istome rječniku uglavnom određuje kao jezikoslovna kategorija, a nespominju se ni jezični razvoj ni neki aspekt njegova značaja za djetetov razvoj općenito. Međutim, kod natuknice *govor* spominje se razvoj govora, njegov odnos s

mišljenjem te se čitatelj upućuje na *psiholingvistiku*. Autor rječnika navodi da je psiholingvistika naziv koji se sve više upotrebljava kao sinonim za psihologiju govora (jezika). U nastavku navodi da područje psiholingvistike uključuje različite discipline, no da su joj glavne metode psihologijske. Za razliku od toga enciklopedijski rječnik psihologije iz 1979. godine (ur. Eysenck, Arnold, Meilli) *jeziku* posvećuje značajno više pozornosti promatrajući jezik kao lingvističku kategoriju, ali i njegovu vezu s komunikacijom, govorom te naglašava različitosti u pristupu jeziku, pri čemu autori ne zanemaruju ni aspekt jezičnih poremećaja. Slični je odnos i prema pojmu *komunikacije* koju razmatraju iz različitih perspektiva i njezin odnos s različitim područjima. Za *psiholingvistiku* naglašavaju njezine interdisciplinarne interese i heterogenost, međutim kad navode područja na kojima se temelji i na što je usmjerena lingvistika je na prvom mjestu, a psihologija tek na četvrtom, nakon lingvistike, komunikacije i informatologije. U različitim suvremenim udžbenicima razvojne psihologije teme rane komunikacije i jezičnog razvoja donekle su obrađene, no pretežito kao poglavlja unutar nekih većih

cjelina i to na način da studentu daju tek temeljna, ishodišna znanja.

Područja unutar kojih se obrađuju obično su spoznajni razvoj ili rani socijalni i emocionalni razvoj. Na drugoj pak strani, o jezičnom razvoju danas postoje brojni naslovi koji ovu tematiku promatraju iz svih mogućih perspektiva i bez dvojbe su postali prepoznatljivi kao samosvojno područje. Samosvojno kao cjelina koja u sebi objedinjuje spoznaje različitih stručnjaka. U često citiranoj *Cambridge jezičnoj enciklopediji* (The Cambridge Encyclopedia of Language, D. Crystal, 1992) koja područje jezika uistinu detaljno raščlanjuje te se bavi velikim brojem jezičnih aspekata, prilično je prostora dodijeljeno jezičnom razvoju i već kratkim pregledom sadržaja enciklopedije čitatelj uviđa da je predstavljeni sadržaj sukus spoznaja različitih područja. Jezični razvoj, uredni ili narušeni, predmet je (razvojne) psiholingvistike. U središtu zanimanja je djetetovo ovladavanje jezičnim sustavom, pri čemu je ishodište u ranoj komunikaciji kao preduvjet kasnijeg jezičnog razvoja, koji se u ranoj djetetovoj dobi određuje i kao razdoblje jezičnoga usvajanja (engl. language acquisition).

John Lyons, u klasiku među udžbenicima osnova lingvistike, *Language and Linguistics* (1990), kaže da je pitanje *što je jezik?* poput pitanja *što je život?* Pitanje koje je izrazito slojevito, i zacijelo, odgovor jednim dijelom ovisi i o tome tko je pitanje postavio to jest komu je namijenjen odgovor. Vrlo je razvidno u gore navedenim primjerima iz različitih publikacija, koje variraju kako po struci kojoj su namijenjene, ali tako i po vremenu nastajanja da postoji priličan stupanj neslaganja u podacima koje podastiru čitatelju. S jedne strane postoje različita tumačenja istoga pojma u različitim strukama (što je i za očekivati), no postoji i ne podudaranje u tumačenju unutar iste struke. Zanimljiva je tvrdnja, koja sama po sebi možda i nije pogrešna, da je psihologija temeljnica psiholingvistike, međutim, psiholozi joj u publikacijama posvećuju vrlo skroman prostor, barem kada su u pitanju domaći autori. S druge pak strane, premda su dijete i njegov razvoj, napose jezični, u žarištu interesa psiholingvi-

stike, danas gotovo da je nemoguće zamisliti naslove iz osnova lingvistike ili pojmovnike lingvistike, barem onih pisanih i tiskanih u inozemstvu, bez tumačenja ovih područja. Dakle, što nam je zaključiti na temelju dosadašnje rasprave? Prije svega, činjenica je da je povijesno gledano postojalo 'čistunstvo' područja bavljenjem problematikom rane komunikacije i jezičnoga razvoja. Nadalje, općenito gledano, ovim područjima se još prije tridesetak godina pridavao srazmjerno mali značaj u odnosu na cjelokupan čovjekov razvoj. Nije se uviđao njegov kumulativan učinak, već ga se često promatralo plošno. Međutim, unazad posljednjih petnaestak godina ovi aspekti čovjekova razvoja izborili su značajan prostor u istraživanjima, publikacijama te jasno ocrtali discipline koje se njima bave.

Već je spomenut značaj razvoja modernih tehnologija i znanosti općenito, koji ima za posljedicu pojedinačne razvoje u nekom od segmenata znanosti, bilo da se radi o prirodoslovnom ili humanističko-društvenom području. K tomu ne treba zanemariti niti značaj razvoja društva ili neke zajednice općenito. Stara narodna izreka bolje spriječiti nego liječiti nalazi svoj odraz u suvremenom društvu kao skrb za čovjeka od njegove najranije dobi, pa je to sve češće već preporodno razdoblje. Pregledom stanja u zemljama zapadne Europe te Sjedinjenih Država, može se zamijetiti sve veći naglasak na mjerama prevencije i ranim praćenjem djetetova razvoja. Ogledni primjer takvoga stanja u Europi je primjerice Nizozemska, ali i druge skandinavske zemlje koje se bez dvojbe odlikuju visokim životnim standardom. Upravo su im životni uvjeti i sredstva koja imaju na raspologanju pomogla da se usmjere na skrb u najranijoj dobi. Međutim, da bi se učinio takav pomak, nisu dovoljna samo novčana sredstva, već je nužan i kvalitativno drugačiji međuodnos različitih struka, međusobno uvažavanje, učenje jednih od drugih i pravi suradnički odnos bilo da je u pitanju praksa ili istraživački rad. Naime, želi li se spriječiti pojava, primjerice jezično-govorne patologije u kasnijem razdoblju razvoja, u najranijoj dobi nije dovoljno znanje samoga liječnika, već i npr. logopeda ili psihologa.

S druge, pak, strane taj pomak 'unatrag', na ishodište života, ima svoju zrcalnu sliku i u području istraživanja tj. znanosti. Razvojem suvremenih tehnologija poput ultrazvuka, od standardnog do danas trodimenzionalnoga, a već se spominje i razvoj tzv. četverodimenzionalnoga, te sad već velikog broja različitih tehnika neurooslikavanja (eng. neuroimaging), omogućile su 'ulazak' u nepoznato i rasvjetljavanje mnogih nepoznanica. Otvaranjem novih mogućnosti u sprječavanju patološkoga u razvoju, otkrivanjem značaja ranog odnosa dvojnog odnosa majka-dijete, dobivanjem novih spoznaja o mozgovnoj morfologiji i oštećenjima koja utječu na razvoj rane komunikacije i kasnijeg jezičnoga razvoj došlo je do velikog iskoraka u području. Došlo je do sprege prenatalne medicine i psihologije pri čemu se jasno uočava značaj tog razdoblja za kasniji razvoj djeteta (npr. M. Kovačević, 2000). Prenatalno razdoblje prepoznato je i kao razdoblje koje može biti bitno za kasniji jezični razvoj (npr. Z. Babić, 1993). Ranom razvoju jezika također se pristupa iz nove perspektive te se naziru drugačiji teorijski modeli koji objašnjavaju usvajanje jezičnih sastavnica (npr. M. Kovačević, 1996). Lezije mozga i podaci koji su danas dostupni o ranim ozljedama i njihovoj povezanosti s jezičnim razvojem bacaju sasvim različito svjetlo na područje rane komunikacije i jezičnog razvoja - kako u području istraživanja, tako i dijagnostike i rehabilitacije, ali i u definiranju ili redefiniranju teorijskih postavki. Danas znanja koja imamo o ovim područjima rastu nezaustavljivom brzinom, i ako se uspoređi literatura iz osamdesetih s današnjom, jasno se može uvidjeti koliko je slika koju imamo o predjezičnoj komunikaciji i ranom jezičnom razvoju jasnija i s puno više detalja. Za prepostaviti je da će nastojanje da se povežu različite raščlambene razine, kao primjerice genetska, stanična, neuronska, razina konteksta i dr., s različitim područjima čovjekovog djelovanja, poput lingvističkog, društvenog, spoznajnog i emocionalnog, dovesti do stvaranja još jasnije slike čovjekova razvoja, nakon čega će pak uslijediti djelotvornija dijagnostika i

terapeutski postupci. A moramo priznati da je to još uvijek ono što nam nedostaje.

Stvaranjem cjelovite slike jezičnoga razvoja iz komadića koji su razasrti ispred nas, nameće nam se pitanje je li jezični razvoj kontinuirani ili diskontinuirani proces? Koliko je jezični razvoj povezan sa socioemocionalnim razvojem? Što su to predlingvističke univerzalije? Kakv je utjecaj kulturoloških razlika? Mogu se postaviti i drugačija pitanja. Koja je prava vrijednost teorijskih postavki istraživanja o urednom i narušenom komunikacijsko-jezičnom razvoju? Jedan od mogućih, i bez dvojbe opravdanih odgovora, bio bi da se njihov značaj određuje u odnosu na njihovu ulogu u prevenciji i liječenju zaostajanja i poremećaja u komunikacijsko-jezičnom razvoju. Vjerujemo da će radovi koji su izloženi u ovom posebnom broju barem donekle pridonijeti upravo takvom nastojanju da se predoče neke najnovije teorijsko-razvojne spoznaje različitih područja, ali istodobno i njihova primjena u dijagnostici i terapiji.

Ovaj je poseban broj izrastao iz međunarodnog skupa *Early Communication and Language Development - Interdisciplinary approach: New perspectives and their application* koji se održao u Dubrovniku, od 1. do 4. listopada 1999. godine u organizaciji Edukacijsko-rehabilitacijskoga fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu i Međunarodnoga središta hrvatskih sveučilišta u Dubrovniku. Skup je okupio sudionike iz Hrvatske i većeg broja europskih zemalja i Sjedinjenih Država te su tijekom četiri dana održana plenarna predavanja. Ovdje predstavljamo radove koji su temeljeni na održanim plenarnim predavanjima. Ti radovi uistinu predstavljaju široki raspon tema i područja, sa zajedničkim ciljem približavanja i zbližavanja spoznaja koje mogu pridonijeti boljem razumijevanju rane komunikacije i jezičnoga razvoja.

Premda su radovi nastali u područjima među kojima (još) uvijek ne postoji komunikacija, pa je često prisutna i neprohodnost pojmovlja, nadamo se da je ovo jedan od koraka premošćivanja razlika, te da će čitatelji prepoznati nit koja ih sve povezuje.

LITERATURA

- Babić, Z. (1993). Towards a linguistic framework of prenatal language stimulation. U: Blum, T. (ed). Prenatal Perception, Learning and Bonding. Leonardo Publishers, str. 361-386.
- Crystal, D. (1992). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge Press.
- Eysenck, H. J., Arnold, W., Meili, R. (1979). Encyclopedia of Psychology. New York: The Seabury Press.
- Kovačević, M. (1996). Pomaknute granice ranoga jezičnoga razvoja: okvir za novu psiholingvističku teoriju. *Suvremena lingvistika*, 41-42, 301-309.
- Kovačević, M. (2000). Spoznaje perinatalne i prenatalne psihologije i njezina uloga u perinatalnoj medicini. U: Kurjak, A. i sur. (ur). Prenatalna dijagnostika i terapija. Varaždinske toplice: Tonimir, str. 393-418.
- Lyons, J. (1990). *Language and Linguistics. An Introduction*. Cambridge University Press.
- Petz, B. (ur), (1992). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.

EARLY COMMUNICATION AND LANGUAGE DEVELOPMENT: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

ABSTRACT

This introductory paper discusses traditional approaches of early communication and language development. A brief historical overview of the developments has been presented. New technologies, scientific breakthroughs and improvement of standards of living emphasize the importance of an interdisciplinary approach which leads to qualitative changes in research and practice. At the same time, however, those changes require both adaptation to new circumstances and different education of experts. Discussion of various aspects of interdisciplinarity in the field follows introducing the readers to the set of heterogeneous papers with a common denominator - research of early human development with an emphasis on communication and language development.